

Tarjei Vesaas
PTICE

Nakladnik
Fidipid Zagreb

Biblioteka prijevodne književnosti
Knjiga 23.

Za nakladnika
Slobodan Delalić

Urednici
Tonko Maroević
Diana Burazer

Jezična urednica
Mirjana Zec

Design omota
Elvis Duspara

Layout i grafička priprema
Fidipid Zagreb

Tisak
Denona Zagreb

**CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 869782.**

ISBN 978-953-7542-18-4

Copyright © Fidipid 2014

Printed in Croatia 2014

TARJEI VESAAS

P T I C E

Roman

S norveškoga preveo
Munib Delalić

Naslov izvornika
Fuglane © Gyldendal Norsk Forlag AS 1957

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske

Objavljivanje knjige pomogli
Norveški fond za kulturu (Arts Council Norway)
i NORLA (Norwegian Literature Abroad)

I.

1.

Mattis pogleda u nebo je li večeras vedro, bez oblaka. I bilo je vedro. Zatim se obrati Hegi, svojoj sestri, ne bi li je malo oraspoložio:

– Ti si kao munja – reče joj.

Malo se lecnu na tu riječ koju je upravo izgovorio, na riječ *munja*, ali ipak na jedan siguran način, budući da je nebo bilo vedro.

– Sa svojim iglama, hoću reći – pridoda on.

Hega ravnodušno kimnu i nastavi plesti veliki vuneni džemper. Igle su blještale. Upravo je plela veliku osmolisnu ružu koja je uskoro trebala stajati na prsima nekog momka.

– Da, znam – uzvratila Hega prostodušno.

– Ali ja to vidim i na tebi, Hega.

Lupkao je polako srednjim prstom po svom koljenu – kao i uvijek kad bi razmišljao. Prst se micao gore-dolje, gore-dolje. Hega prestade plesti, i zamoli ga da prestane s tom zamornom navikom.

Ali Mattis nastavi svoju priču:

– I nisi munja samo s tom osmolisnom ružom, nego sa svime što smišliš.

Želeći završiti taj razgovor, ona uzvratila:

– Dobro, jesam.

Mattis zadovoljno ušuti.

Bilo mu je vrlo primamljivo izgovoriti riječ *munja*. Kad bi je izgovorio, učinilo bi mu se kao da mu se u glavi čudno uskomešalo, i on bi joj pometniji na neki način prkosio. Munja na nebu bi ga nasmrtno uplašila – i nikad ne bi izgovarao tu riječ u sparano i oblačano ljetno dan. Večeras je bio siguran. Proljetos se oluja već dvaput bila oglasila, i to baš velika, tutnjalo je na sve strane. Kao i obično, kad je bilo najžešće, Mattis se sakrio u zahod – jer jednom mu je netko kazao da grom tamo nikad nije udario. Je li to važno za cijeli svijet, Mattis to nije znao, ali je dosad, hvala Bogu, za njihovu kuću važno.

– Munja, da – mrmljao je on, stalno okrenut prema Hegi, kojoj je već dosadilo to njegovo iznenadno večerašnje razmetanje. Ali Mattis još s time nije završio:

– Hoću reći, o tome bi trebalo dobro razmisliti – reče on.

Tad ona brzo podiže glavu, kao da se nečega uplašila, kao da je nešto opasno dodirnula.

– Dosta je, za ovaj put – reče ona, prilično odbojno.

– Što je sad? – upita on.

– Ništa. Samo mirno sjedi.

Hega zatomi sve što je htjela kazati. Čim bi, naime, njezin nespretni i plašljivi brat izgovorio riječ *razmisliti*, trznula bi se, osjetivši ubod posred srca.

Mattis je to odavno primijetio, i to je dovodio u vezu s onim što mu je stalno grizlo savjest, jer on nije imao posao kao drugi, valjani ljudi – zato se pokušao izvući oprobanim načinom:

– Sutra moram potražiti neki posao. Ovako više ne ide.

– Da – reče ona, pogledavši uvis.

– Ne mogu više ovako. Ništa nisam pribavio za kuću od...

– Nisi, davno je to bilo kad si ti nešto pribavio – izletje joj pomalo neoprezno, pomalo oštro.

I zažalila je čim je to rekla, jer se Mattisu razgovor o tome najmanje sviđao, ako on već sam o tome ne bi govorio.

– Ne smiješ mi tako govoriti – dočeka on, čudna izraza lica.

Ona se zacrvenje, prignu glavu.

Mattis nastavi:

– Moraš mi govoriti kao što se govori ljudima.

– Dobro, hoću.

Hega je sjedila prignute glave. Kako se ponašati, što učiniti s nemogućim bratom? Ponekad joj jednostavno ”prekipi” – i onda ga njezina riječ uvrijedi.

2.

Brat i sestra sjede ispred stare, trošne kuće, u kojoj njih dvoje odavno sami žive. Lijepa je, topla lipanjska večer, i miris stare drvene građe djeluje uspavljujuće nakon dugoga, sunčanog dana.

Dugo tu oni već sjede, a da ni riječi nisu kazali – sve dok nisu počeli govoriti o munji, i o nabavci za kuću. Sjede jedno pokraj drugoga. Mattis sjedi i gleda vrhove šume, ukočena izraza lica. Sestri je takvo njegovo sjedenje bilo posve uobičajeno. Znala je da ne vrijedi moliti ga da s time prestane.

Njih su dvoje tu živjeli posve sami, podaleko od drugih kuća, onuda je išla cesta koja je vodila u poveće seoce iza jelove šume. Rub se šume presijavao u širokoj vodi, s dalekim obalama na drugoj strani. Voda je bila sve do padine ispod kuće, gdje su Mattis i Hega imali čamac. Malo zemljište oko kuće bilo je ograđeno, na uzvisini, ali sa svoje strane ograde brat i sestra i nisu imali nešto posebno vidjeti.

Mattis pomisli:

Pa ona i ne zna u što ja gledam. Mamilo ga je da to i kaže.

Jer, Mattis i Hega – pa oni su dvostruki! To Hega ne zna.

No, nije to kazao.

Odmah iza ograde uzdizala su se dva suha stabla jasike s oljuštenom korom, bijeloga vrha, usred zelene jelove šume. Stajala su posve jedno uz drugo, ljudi su ih nazivali *Mattis i Hega*, ali pazeci da to njih dvoje ne čuju. No, Mattis je to ipak čuo, nehotice. Ljudi su to izgovarali kao jednu riječ, otprilike: Mattis-i-Hega. Zacijelo je to bilo dugo u uporabi, mnogo prije negoli je Mattisu došlo do ušiju.

Dva suha vrha jasike, jedan do drugoga, usred guste, zelene jelove šume.

U njemu se nešto bunilo protiv toga, i on nikako nije mogao a da ne gleda u njih. Pa ipak on to nikada neće povjeriti Hegi, čvrsto bi odlučio svaki put kad bi sjedili kao što sad sjede. Ona bi se samo naljutila, i to toliko da bi oko nje sve frcalo – i to bi bio vrhunac svega.

Istodobno Mattis osjeti kako mu se vidik širi, gledajući u vrhove koji tamo stalno stoje. Stabla su ondje samo smetala, ali ih vlasnik nije posjekao, tu, njima ispred očiju, i odnio da ih naloži. Kao da bi to sa sječom bilo odveć strašno, tu, ispred njih koji trpe zbog imena dviju jasika, kao da bi to bilo ravno ubojstvu. Mora da stoga to on nije ni učinio.

Toga bih čovjeka volio jednom sresti, pomisli Mattis. Ali, on ga nikada ondje nije vidio.

Mattis je razmišljao dalje:

Što li je imao na umu onaj kome je bilo zabavno smisliti ime-
na vrhovima stabala? Nemoguće je to znati. Možeš samo sjediti i
o tome mozgati u ljetne večeri vani ispred kuće. Ali, sigurno je to
smislio neki muškarac. Mattis nije mogao zamisliti da je to učini-
la žena, uvijek je on bio ljubazan prema ženama. Ljutilo ga je i
to što su Hegu uspoređivali sa suhim vrhom stabla, pa ona uopće
nije takva! To svi mogu vidjeti. Oštroumna i snalažljiva Hega...

Što li je to što tako duboko peče? – zapita se on.

Pa ti to znaš, odgovorio je sebi, gotovo besmisleno, ali zapra-
vo istinito.

Treba se okrenuti na drugu stranu, okrenuti tome leđa – umje-
sto da u to gledam, i to čim ujutro ustanem, pa sve dok uvečer ne
odem na spavanje. Nema druge.

– Mattise? – ogласi se Hega.

On se trže iz misli.

– U što gledaš? – upita ona.

Dobro su mu bila poznata ta njezina pitanja. Ne bi trebao sje-
diti tako kako sjedi, ne bi trebao ovo, i ne bi trebao ono, trebao bi
biti kao drugi ljudi, i raditi kao oni, a ne biti Tupan, kako su ga
nazivali, koji je bio samo za podsmijeh i šalu, gdje god se pojavio.

On brzo pogleda sestru. Pogleda je čudnim očima, koje su
uvijek bile smetene, bojažljive, kao ptičje.

– Ne gledam ni u što – uzvрати on.

– Ma nemoj.

– Baš si čudna – reče on. – A da gledam petnaest minuta, i to
svaki put kad pogledam oko sebe... kako bi tek tad ovdje bilo?
Bilo bi puno, do vrha.

Na to Hega samo kimnu glavom. Kao da ga je najzad uspjela smiriti, te je mogla nastaviti plesti. Nikada ona nije sjedila ispred kuće besposlena, kao što je to Mattis činio, ruke su joj bile brze, vješte s pletaćim iglama, a na to je bila i prisiljena.

Mattis ju je pratio očima dok je radila; pa to im je donosilo hranu u kuću, što bi bez toga. On ničim nije pridonosio. Nikome nije bio potreban. Zvali su ga Tupan, i smjesta bi se zasmijljili čim bi se zapodjenuo razgovor o njemu i bilo kakvu poslu. To *dvoje* nikako nije išlo jedno s drugim. U selu, kad bi se radilo, ljudi bi govorili kako bi to bilo kad bi se Mattis, Tupan, prihvatio posla – o, kakva bi tek to bila glupost!

Sve mi se o kamen razbilo – mislio je, bezglavo, sjedeći ispred kuće – i u njemu su te riječi teško odzvanjale.

Kako?

Ali je i te misli nestalo.

Slika i riječ su se, jureći, ispreplitali u njemu. I jednako bi brzo nestali – umjesto njih, pred očima mu je stajao neprobojan zid.

Krišom pogleda sestru. Ona ništa nije primijetila. Sjedila je, sitna i živahna, ali ne više mlada djevojka, pa sad je njoj četrdeset godina.

A da joj ipak kaže? Ma, ne – pa ona to ne bi shvatila.

Hega je sjedila odmah uz njega, tako da joj je gledao u glatku, tamnosmeđu kosu. A onda naglo spazi i nekoliko sijedih vlasi u smeđoj kosi. Duge, srebrnkaste niti.

Da mi danas oči nisu postale kao u jastreba? pomisli on, veseo i začuđen. Pa to nikada prije nisam primijetio. Smjesta on povika:

– Zaboga, Hega!

Ona brzo podiže glavu, lecnuivši se njegovim tonom.

– Što je sad? – zapita sestra.

– Pa, počinješ sijedjeti!

Ona sagnu glavu.

– O, da.

– Sijediš – opet će on. – Pa to nisam vidio prije. Jesi li to znala?

Ona ne odgovori.

– Pa, rano je za to – nastavi on. – Tek ti je četrdeset godina. A već sijediš.

Uto on osjeti nešto čudno, kao da ga netko gleda. Ali ne Hega. Nego netko drugi, odnekud. Osjeti cijeli pogled na sebi. A možda je ipak bila Hega. Uplaši se pomislivši da postaje lud, ali mu još to nije bilo posve jasno, ili je samo postao oštrook?

– Hega...

Ona ga napokon pogleda.

– Što je sad?

O, ne, odjednom mu se izgubi ono što je želio kazati. A više nije bilo ni onoga pogleda.

– Ma, ništa – reče on. – Samo ti nastavi plesti.

Ona se osmjehnu i reče:

– Kako ti kažeš, Mattise.

– Nisi se valjda naljutila? – upita on oprezno. – Što sam kazao da si počela sijedjeti?

Ona samo zatrese glavom, kao u nekom poluveselom prkosu.

– Ma, ne. Pa to sam i sama znala, znaš.

I cijelo je vrijeme pokretala one sjajne pletaće igle. Po cijeli dan, kao da to ide samo od sebe, pomisli on.

– Da, ti si oštra kao nož – reče on, da ne bi kazao ono što nije trebao reći.

Ali, time je opet rekao jednu oštru riječ, riječ koja je stajala ispred njega, sjajna i primamljiva. Daleko na horizontu stajalo je više takvih, oštrorubnih riječi. Riječi koje nisu bile za njega, ali koje je on uvijek volio izgovoriti, i koje su bile slasne na jeziku i koje su bridjele u glavi. Sve su one bile pomalo opasne.

– Čuješ li, Hega?

Ona uzdahnu:

– Da...

I ni riječi više ona ne reče. Ne, ne, ona je jednostavno takva. A možda ju je previše hvalio?

Ali, zaboga, rano je osijedjeti, promrmlja on, tiho, da ona ne čuje. A kako je sa mnom? Morao bih smjesta pogledati.

– Hoćeš li to na spavanje, Mattise?

– Ne, samo ću...

Htjede reći *pogledati se u ogledalo*, ali se zaustavi.

Zatim uđe u kuću.

3.

Kad je Mattis ušao u kuću, tek tad spazi koliko je večer lijepa. Veliko jezero je bilo posve mirno. Obronci sa zapadne strane bili su obavijeni sumaglicom – a takvi su uglavnom uvijek i bili. Mirisalo je na rano ljeto. Velikom su cestom, koja se odande nije mogla vidjeti od jelove šume, zujali automobili, činilo se tek zabave radi. I nebo je bilo vedro, noćas ne bi trebalo biti nevremena.

Ali, munja, pomisli on, i smjesta se uplaši.

Prava munja, opet on pomisli.

Onaj koji je *to* uspio svladati...

Stajao je, mozgajući, pokraj svoje klupe.

Od malih je nogu Mattis u kući spavao na klupi – ako je išta dobro poznao, poznao je tu svoju klupu. Želio je na njoj spavati i ostatak života, bio je odlučan u tome. Na njoj su bili vidljivi tragovi noža, iz vremena kad je Mattis bio dijete, i kad je dobio mali nož. Bile su tu i nejasne, debele crte, išarane olovkom na neobojenom drvetu, iz vremena kad je dobio olovku. Te su crte i čudne figure stajale na unutarnjoj strani poklopca, i u njih bi gledao svake večeri dok ne bi zaspao, volio ih je, jer se nikada nisu mijenjale. Kakve su trebale biti, takve su i bile. U njih je bio siguran.

Hegi je pripadala mala spavaća soba. Mattis se odvaži i u nju uđe, jer ondje je bilo ogledalo.

Ušao je u njenu sobicu. Mirisalo je na čistoću, iako i nije bilo posve čisto. Ugleda ogledalo.

– Hm! – izusti on sebi u bradu, spazivši se u ogledalu.

Odavno se i nije pogledao na taj način. Ponekad bi tu ušao po ogledalo kad bi se trebao obrijati. Ali, tad je mislio samo na brijanje, na čekinje koje treba odstraniti.

Kao da se tek sad Mattis vidio kako treba.

O, ne, ogłosi se nešto u njemu. Mali nijemi uzvik koji mu i nije bogzna što pomogao.

– Nema se što vidjeti – promrmlja on.

– Nema baš mnogo sala – on će.

– A nema ni mesa.

– Ružno brijanje – opet će on.

Zazvučalo je poražavajuće.

– Ali, ima tu nešto – reče on brzo i nastavi gledati.

No, ni ogledalo nije bilo dobro, iskrivljavalo je sliku – premda su se, koristeći ga godinama, on i Hega na nj bili navikli.

Mattisu nije trebalo mnogo da se izgubi, stojeći ondje, u ženskoj sobici koja je mirisala na čistoću.

Gledam se u ogledalo kao neka djevojka, pomisli on i prože ga ugodan osjećaj. U tome se otrcanom ogledalu mnoga djevojka ogledala prije nego što se odjenula.

Mnogo mu se lijepih, primamljivih slika iz toga stvori.

Da malo o *njima* promislim, pomisli on.

Ali se odmah i zaustavi.

Ne, ne misli se na djevojke usred tjedna. To nije dopušteno. To nitko ne čini.

Bio je nesiguran.

Ali ja to, ponekad, ipak činim, priznade on.

Ali to nitko ne zna.

Pogleda se u lice. Sretne svoje oči, pogled pun prkosa. A valjda i mogu misliti na njih kad to nitko ne zna, kad o tome nikome ne kazujem?

Što ću, valjda sam takav rođen.

Opet sretne svoje oči – sad raširene, pune očekivanja.

Što je sad to?

Ma ne, ne, oglasi se nešto u njemu, u čuđenju, nasumce. O tome se i ne govori, jer to je gotovo ništa, nije vrijedno spomena.

– To i nije nešto u što bi se buljilo – reče on glasno.

Treba odbaciti ono što ne pripada tome trenutku, a što je preuzelo moć.

Gledalo ga je njegovo zamišljeno i teško lice. Blijedo. Ali, par ga je očiju privlačio k sebi, nije ga želio pustiti.

Poželi im kazati:

Odakle ste, zaboga, došle!

Zašto ste došle?

No, nije želio čuti odgovor.

Ali je on bio u tim očima – koje nisu bile njegove, nego oči nekoga skitnice, koje su se svega i svačega nagledale, lutajući naokolo, noćima i danima. Primaknule su se. Zasjale. I u isti su se čas ugasile i pocrnjele.

Odjednom on pomisli:

Mattis je tup.

Mattis je Tupan.

O, kako bi mi se smijali, da me vide ovdje, kako se gledam u ogledalu.

Napokon se prisjeti što to on, zapravo, traži, ondje u Heginoj sobici. Pa da, došao je pogledati ima li sijedih vlasi.

Srijeda nije bilo ništa. Sagnuo je glavu, i uperio oči u čuperak koji je pao, tražeći sijede vlasi. Ni jedne jedine. Poslije je pogledao otraga, koliko je mogao vidjeti.

Nijedne sijede vlasi, nigdje. A samo je tri godine mlađi od Hege, a njoj je četrdeset.

Ne, ja sam onaj koji će dugo biti bez sjedina, pomisli on.

Ali, za tri godine bit ću star kao i Hega.

No, ni jedne sijede vlasi. To ću zaista kazati Hegi, neka se malo lecne, pomisli on, zaboravivši da ona nikako ne voli o tome govoriti.

Izišao je krupnim koracima. Hega sigurno još uvijek sjedi ispred kuće, pletući džemper.

I zaista je bila ondje, na istome mjestu. Pletivo pod njenim brzim rukama. Ruke u igri, u nijemome plesu, dok pletu lijep džemper.

– I? – ogłosi se ona, vidjevši ga kako dolazi brzim korakom.

Mattis pokaza svoj čuperak:

– Nijedne sijede vlasi, Hega. Pogledao sam u ogledalo.

Hega se nije željela opet upuštati u razgovor o tome.

– Stvarno? – reče ona, odbojno.

– Zar to nije dobro? – upita on.

Ona mirno odgovori:

– Naravno da je dobro.

– Kad sam ih vidio kod tebe – reče on – pomislio sam da bi željela...

Ona ga prekide:

– Uf...

On smjesta zastade. Nešto je bilo u Hegi što ga je zaustavilo.

– Što je? – upita on, uplašen.

Ona najzad ustade.

– Znaš, Mattise...

On ju je napeto gledao.

– Reci već.

– Mislim da to nimalo nije zabavno, to čime se ti večeras baviš, i nikako da prestaneš.

– Ali, *zar* nam nije zabavno? – uzvрати on, i pomisli: baš je čudna.

Hega ga beznadno pogleda. I kao da se odjednom uplaši. Nešto se mora brzo učiniti, jer je sad Mattis bio na ulazu u nešto čemu ona nije mogla sagledati kraj.

– Mnogo nam je zabavnije nego što to ti možeš i zamisliti! – odsiječe ona. – Samo što ti toga nisi svjestan. Zabavno nam je svaki božji dan!

On se trgne, kao da ga je pogodio malj, ali uspije upitati:

– Kad?

– Kad? – uzvрати ona, oštro.

I ponovno se ona oglasi, to se moralo zaustaviti.

– Mučni malo glavom, Mattise, razmisli – reče ona, nimalo se ne ponašajući kao obično; kao da je, odveć zahtjevna, stajala iznad njega, iako je bila niža rastom.

Mattis uzvрати:

– Razmišljam, najviše što mogu.

– Jesi, razmišljaš, ali najviše o zabavi!

On ne odgovori, razmišljao je.

Ali zato Hega nastavi. Morala je to raščistiti, jednom zauvijek, da ne bude nikakvih nejasnoća.

– *Zabavnije* nam je nego drugima!

– Zar jest? – promrmlja on, bez snage, jedva čujno.

– Jest! – dočeka ona. – I to ne smiješ nikada zaboraviti.

Više ništa nisu kazali. Mattis se malo uspravi, ali se nije usudio proturječiti. Hega je oštroumna, ona sigurno zna što je zabava. Najbolje je ne negirati, i od sebe napraviti budalu. Ljuta, gledala je u nj.

– To nisam znao – domalo on izusti.

A onda mu sine, te on veselo reče:

– Lijepo od tebe što si to kazala.

– Što?

– Kad to već ja nisam znao.

Bio je veseo, malo se i nasmijao.

– Hoćeš li to sada u kuću? – upita on.

Umjesto da odgovori, Hega mu umorno kimne, i uđe u kuću.